

БАЙГУУЛЛАГЫН УДИРДЛАГА ТҮННИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ГАДААД, ДОТООД ОРЧНЫ ХҮЧИН ЗӨЙЛИЙН НӨЛӨЛ

Байгууллага түнний удирдлагын талаар авч үзэхийн тулд юуны өмнө "Байгууллага" гэсэн нэр томъёоноос эхлэх нь зүйтэй.

Монгол хэлний тайлбар толь бичигт: Байгууллага - 1. Албан газар: Захиргааны байгууллага, 2. Түрийн байгууллага, 3. Албан байгууллага гэж тодорхойлсон байна.

Товчхондоо "байгууллага" гэдэг нь эрхэм зорилго², зорилго³, зорилтууд⁴-аа амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд үйл ажиллагаагаа ухамсартайгаар зохицуулсан, түннээ хэрхэн чин эрмэлзлэл бүүхий бүүлэг хүмүүсийн нэгдэл юм.

Тэгвэл аливаа "байгууллага" нь бүүлэг хүмүүсээс ялгагдахын тулд дараах өндсөн шалгууруудаар хэмжигдэж тодорхойлогддог байна. Өнд:

1. Хоёр ба түннээс дээш хүний бүрэлдэхүүнтэй байх;
2. Бүлгийн нийт гишүүд өмнө тавьсан нийтлэг зорилго, зорилтыг хүлээн зөвшөөрсөн, түннээ хэрхэн сэл эрмэлзлэлтэй байх;
3. Нэгдмэл нэг удирдлагын дор үйл ажиллагаа явуулах;
4. Байнгын, тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулах зэрэг өндсөн шалгуурыг хангасан байхаас гадна түнний мөн чанарыг тодорхойлох дараах элементүүд байдаг байна.

- хүдлмүрийн ололт, ажлын бүтээмж
- эрх ашиг, сонирхол
- ШИНЖЛЭХ ухааны чадавхи (техник, технологийн ололт дэвшил)
- гадаад орчинтой харьцах харилцаа
- дотоод бүтэц, зохион байгуулалт
- үйл ажиллагааны зохицуулалт (хүдлмүрийн хуваарилалт)
- хамт олны эв нэгдэл (сэтгэл зүйн уур амьсгал)
- хүний нөөц түнний бодлого, түлвүлт (алба хаагч, ажилчдын ажил гүйцэтгэх үр чадвар түнний өнэлгээ гэх мэт)

¹ Б.Баярсайхан. Монгол хэлний тайлбар толь. УБ., 2011.- 108 дах тал.

² Байгууллагын эрхэм зорилго - тухайн байгууллагын эрхэмлэн дээдлэх үнэт зүйл.

³ Байгууллагын зорилго - түнний хүрэхээр тэмүүлж буй эцсийн үр дүн.

⁴ Байгууллагын зорилтууд - эрхэм зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд тодорхой хугацаа тогтоож, өөшөттайгаар хэрэгжүүлэн гүйцэтгэхээр түлвүлсэн ажил.

- хөгжлийн цаашдын хэтийн төлөв зэрэг нь байгууллагын мөн чанарыг тодорхойлж байдаг.

Байгууллагыг оршин тогтнох хэлбэрээр нь менежментийн онолын хэрээнд албан ёсны байгууллага, албан ёсны бус байгууллага гэж ангилдаг.

Албан ёсны байгууллага гэдэг гэж дээрх шаардлагуудыг бүрэн хангасан хуулийн этгээдийг хэлнэ.

Харин албан ёсны бус байгууллага гэдэг нь оршин тогтнох тодорхой хугацаагүй, томилогдсон удирдагчгүй. сайн дурын бндсэн дээр нэгдэж үйл ажиллагаа явуулдаг хэмжээний нэгдлийг хэлэх ба албан ёсны байгууллагын бтцэд байж болдог байна.

Байгууллагыг явуулж буй үйл ажиллагааны цар хэрээ, чиглэлээр нь:

- төрийн ба төрийн бус байгууллага
- бизнесийн байгууллага
- шашны байгууллага
- нам, улс төрийн байгууллага
- боловсролын байгууллага гэх мэтээр ангилж болно.

Эрдэмтэн судлаачдын бтгэлээс үзэхэд аливаа байгууллага өөсөл хөгжлийнхөө явцдаа бндсэн дөрвөн өө шатыг туулдаг байна.

1 дүгээр өө. Эхлэлийн буюу өөсөх өө шат: Байгууллагыг шинээр өөсгөн байгуулах, эсвэл хуучин бтцийг өөрчлөх замаар үйл ажиллагааг нь сайжруулах, шинэчлэх.

2 дугаар өө. Өсөлтийн буюу бэхжих өө шат: Байгууллага өсөлтийн өө шатанд янз бүрийн байдлаар шилждэг байна. Тухайлбал хөрөнгө оруулалт хийж буй байдлаар нь 3 ангилж авч үздэг. Энэ нь:

> Босоо өсөлт (*Дотоод нөөц бололцоо, үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх замаар өсөж байгаа өсөлт*).

> Хөндлөн өсөлт (*Техникийн ололтод тулгуурлан технологийн уялдаатай болон уялдаатай бус салбаруудыг өртөө нэгтгэх өсөлт*).

> Өргөжилт (*үйл ажиллагааны цар хэрээгээ өргөжүүлэн олон салбар бтцийг нэгтгэх, төвлөрөх замаар өсөх өсөлт*).

3 дугаар өө. Тогтворжилтын буюу хөгжих өө шат: Энэ өө шатанд тухайн байгууллага хэр удаан оршин байж чадсанаар тухайн байгууллагын менежментийн удирдлагын зөв байдал тодорхойлогдоно. Аливаа байгууллагын эцсийн зорилго нь байгууллагын өсөлт, хөгжлийг тогтвортой байлгах, төвийг байнга хадгалахад чиглэсэн зөв менежмент, удирдлагын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхэд оршдог. Иймээс сайн менежменттэй байгууллага тогтворжилтийн өө шатанд удаан оршин тогтнож аливаа эрсдэл, аюулаас өөрийгөө хамгаалах арга тактикаа оновчтой хэрэгжүүлдэг байна.

4 дүгээр 1е. Бууралтын буюу уналтын 1е шат: Байгууллагын 1йл ажиллагаа нь гадаад, дотоод орчны янз бүрийн х1чин з1йлийн н1л1лл1с болж бууралтын буюу уналтын 1е шатанд шилждэг. Тухайлбал:

- > 1йл ажиллагаагаа зогсоох;
- > 1р ашиг багатай салбарыг бусадтай нэгтгэх, татан буулгах замаар 1йл ажиллагааны цар х1рээгээ багасгах;
- > Гадаад х1р1нг1 оруулалтаа татах;
- > 1рс1лд1х чадвар, байр сууриа алдах;
- > Байгууллагын удирдлагын 1йл ажиллагааны хяналт сулрах зэрэг олон х1чин з1йлээс шалтгаалж байгууллага дээрхи 1е шатанд х1рдэг байна.

Иймд аливаа байгууллагын удирдлагын 1йл ажиллагаа нь бодит, идэвхтэй, тасралтг1й, байнгын шинжтэй 1йл ажиллагаагаар дамжин хэрэгжиж байж сая амжилтад х1рдэг б1г1д удирдлагын энэ тэнцвэрт харьцаа алдагдах, сулрах, алдаа дутагдал гарах 1ед байгууллага удирдлагын 1йл ажиллагаа гол зарчим, шугамаасаа хазайж т11ний бие даасан байдал, 1йл ажиллагааны чадавхид с1рг1р н1л1лж цаашид т11ний оршин тогтнох байр суурьт ч аюул учруулж болохуйц н1хц1л байдал 11сч болох юм. Ер нь байгууллагын 1ндсэн зорилго нь урт удаан хугацаанд оршин тогтнож, 1йл ажиллагаагаа тогтмол, жигд найдвартай, 1р ашигтай явуулахад оршдог.

Байгууллагын оршин тогтнох 1ндэс нь т11ний орчин б1г1д 1мн1 тавьсан зорилго, зорилтоо ханган биел1лэхэд орчны х1чин з1йл1д эерэгээр эсвэл с1рг1р н1л1лж байгааг зайлшг1й судалж т11нтэй ажлын уялдаа холбоогоо зохицуулах шаардлагатай байдаг байна.

11нээс д1гнэж 1зэхэд **байгууллагын орчин гэж юуг хэлэх вэ?** гэсэн асуулт з1й ёсоор тавигдана.

Тэгвэл **байгууллагын орчин гэдэг нь байгууллага оршин тогтноход н1л1лж байгаа х1чин з1йлс, тэдгээрийн хоорондын харилцан холбоо ш1тэлцээг** хэлэх б1г1д н1л1л1х байдлаар нь **шууд н1л1л1х х1чин з1йл, шууд бус н1л1л1х х1чин з1йл** гэж ангилж болох б1г1д шууд н1л1л1х х1чин з1йлийг байгууллагын **дотоод орчин** харин дам н1л1л1х х1чин з1йлийн **гадаад орчин** гэнэ.

Байгууллагын хувьд т11ний 1йл ажиллагааны эцсийн 1р д1нд н1л1л1х, ямагт анхааралдаа байлгавал зохих **дотоод орчны х1чин з1йл**д дараах з1йл1д хамаардаг байна. 11нд:

1. Эрхэм зорилго
2. Зорилго, зорилт
3. Б1тэц, зохион байгуулалт
4. Байгууллагын н11ц

5. Техник, технологи зэргийг хамруулж бгд эдгээрийг тус бүрт нь авч зье.

1. Эрхэм зорилго: Энэ нь тухайн байгууллагын эрхэмлэн дээдлэх нэт зйлс ба соёлын в юм. Байгууллагын удирдлагын гол зорилго нь бүрийн эрхэм зорилго, зорилтоо тодорхойлон хмбсийн хч, оролцоо, хамтын хчээр тндээ хрэх явдал юм.

Тухайлбал: **Хил хамгаалах байгууллагын эрхэм зорилго нь:**

“Хил хамгаалалтын эрх зйн орчинг боловсронгуй болгон, мэргэжлийн чиг хандлагад нийцлж, хил хамгаалалтын чадавхийг дээшлэн, улсын хилийн халдашй дархан байдал, хил орчмын нутаг дэвсгэрийн аюулгй байдлыг хангах” явдал байна.

Тэгвэл **цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилго** нь “Хуулийг дээдлэн, хний эрхийг хамгаалж, амар тайван амьдралын баталгааг хангах”-д оршиж байна.

Шхийн шийдвэр гйцэтгэх байгууллагын эрхэм зорилго “Шхийн шийдвэрийг нэг мр гйцэтгэж, цагдан хорих, баривчлах болон хорих ял эдллэх йл ажиллагааг олон улсын жишгийн твшинд хуулийн хрээнд зохион байгуулах, эд хрпнгийн холбогдолтой шийдвэр бүрийн биелэлтийг хангах, йлчллэгч, хэрэглэгчид шуурхай йлчлэх” явдал байна.

Эндээс дгнэхэд аливаа байгууллагын эрхэм зорилго нь нэт зйл зан заншил, соёл уламжлал зэргээс хамааран урт удаан хугацаанд хадгалагдан зорилго, зорилтуудаар дамжин хэрэгжиж байдаг нь харагдаж байна.

2. Зорилго, зорилт: Байгууллагын зорилго гэдэг нь тний хрэхээр тэмлж буй эцсийн р дн бгд байгууллагын зорилтууд нь эрхэм зорилгоо хэрэгжлэхийн тулд тодорхой хугацаа тогтоож, е шаттайгаар хэрэгжлэн гйцэтгэхээр тлвлсн ажил юм.

Байгууллагын зорилго, зорилтууд нь дараах ндсэн шинжийг агуулсан байдаг. нд:

1. Хэрэгжлж болохуйц, бодиотой байх - realistic
2. Тодорхой байх - specific
3. Хэмжигдэйц байх - measurable
4. Цаг хугацаатай байх - time bounded
5. Биелэгдэйц байх - attainable

Аливаа байгууллагын зорилго бүр бүр байдаг. Бизнес эрхэлдэг байгууллагууд ашиг, орлого олохын тулд зах зээлд эзлэх хувийг сгх, шинэ бараа бтээгдхн бий болгох, йлчилгээний чанар, р нлг дээшлэх, менежерийг бэлтгэх ба сонгох зэрэг чиглэлээр бүрийн зорилго, зорилтоо томьёолдог бол хууль сахиулах чиг бүрэгтэй бүрийн тусгай байгууллагууд хуулиар хлээсэн бүргээ чин шударгаар биеллэх, йл ажиллагаандаа хууль ёс,

хүний эрх. эрх чөлөөг дээдлэх, алба хаагчийн мэдлэг, ур чадвар, чадавхийг бэхжүүлэх. тэдний манлайлалыг дээшлүүлэхэд чиглүүлж өөрийн өйл ажиллагааны зорилго, зорилтоо тодорхойлдог байна. Тухайлбал,

Хил хамгаалах байгууллага 2014 оны зорилтоо “Бие бэрэлдэхүний сургалт бэлтгэл, офицеруудын манлайллын төвшинг дээшлүүлнэ” гэж тодорхойлсон бол **Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллага 2014 оны өндсөн зорилтоо** “Тамшгаас урьдчилан сэргийлэх ажлын чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх. гамшгаас хамгаалах чадавхийг бэхжүүлэх” гэж тодорхойлсон байна.

Энэ байдлаас дүгнэхэд зорилго, зорилт нь үр ашигт өйл ажиллагаа ба бтээмж, чанар гэсэн зорилгуудыг тусгаж байдаг байна.

3. Бүтэц, зохион байгуулалт: Байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт гэдэг нь өмнө тавьсан зорилгодоо хүрэх хамгийн үр ашигтай, хүртээмжтэй хэлбэрээр зохион байгуулагдсан, удирдлагын төвшин болон байгууллагын бүтцийн нэгжүүдийн харилцан ажиллагааны уялдаа холбоог хангаж байгаа хоорондоо харилцан хамаарал бүхий өйл ажиллагааны нэгдлийг бүрдүүлэгч элементүүдийг (хэсэг, бүлэг, тасаг гэх мэт) хэлдэг бүгд энэ нь цаг хугацааны болон орон зайн шинж чанарыг бүртгэж багтаасан ойлголт юм.

Байгууллага бүр өөр өөрийн өвөрмөц, өйл ажиллагааныхаа онцлогт тохирсон зохион байгуулалтын бүтэцтэй байх бүгд төндөө уялдсан эрх мэдэл, албан тушаалын хэлбэр болох удирдлагын төвшиний шатлал, үүрэг функцээрээ ялгаатай нэгж, хэлтэс, салбаруудтай байна.

Харин зохион байгуулалт гэдэг нь өмнө тавьсан зорилгодоо хүрэхийн тулд хүний нөөц, санхүүг төсөв, хүрнэг, мэдээлэл зэрэг бүхий л нөөцийг оновчтой, зохистой байдлаар нэгтгэн зангидах өйл явцыг хэлэх ба энэ нь бүтцийн нэгж, хэсгүүдийг хамгийн оновчтой үр ашигтай хэлбэрээр хуваах өйл ажиллагаа бүгд **зорилгоо биелүүлэх өндсөн нөхцөл** болно.

Байгууллагын бүтцийг бүрдүүлэхэд анхаарах хоёр өндсөн асуудал байдаг. Өөнд:

> Өйл ажиллагааны түрэлжсэн буюу хоорондоо уялдаа холбоо бүхий ажил өргийн жигд, оновчтой, давхцалдалгүй хуваарилалт. Энэ нь байгууллагын нийт ажлын хэсэг болон тухайн ажлыг бусдаас илүү гүйцэтгэн үр дүнд хүрч чадах авъяас чадвар бүхий мэргэжилтэй хүмүүст даатган гүйх удирдлагын өйл ажиллагаа юм.

> Өйл ажиллагааны гүйцэтгэлийн хяналтыг хэрэгжүүлэх хүрээ буюу хяналтын тогтолцоо

Байгууллага өмнө тавьсан зорилгодоо хүрэхийн тулд хүдөлмөрийн оновчтой хуваарилалтыг хийх нь чухал. Өөний тулд удирдлага ба ажилтан, алба хаагчдын харилцан хамаарал, үүрэг даалгаврын оновчтой хуваарилалт, ажлын ачаалал, өйл ажиллагааны цар хүрээ, онцлог гэх мэт олон хүчин зүйлийг

харгалзан тээ шаардлагатай. Хндлмрийн хуваарилалтыг хндлн ба босоо хэлбэрийн гэж ангилна.

Хндлн хуваарилалт нь байгууллагын йл ажиллагааг брдлэгч хэсгдэд хуваах замаар хэрэгждэг бол босоо хуваарилалт нь удирдлагын шатлалыг бий болгодог бгд энэх хуваарилалтад тулгуурлан байгууллагын зохион байгуулалтын бтэц бий болдог байна. йл ажиллагааны хуваарилалт (хндлмрийн хуваарилалт) хичнээн тодорхой байх нь удирдлагын оновчтой шийдвэр гаргахад нлл х хамгийн чухал асуудалд тооцогддог.

Хндлмрийн хэвтээ хуваарийн дагуу байгууллагад нэгж, хэсгд сч ндсэн хндлмр явагддаг байна.

Зохион байгуулалтын нэгжд нь рийн врмц йл ажиллагаа зорилго, зорилтуудтай байх бгд нь байгууллагын эрхэм зорилгод нийцэж зохицсон байх шаардлагатай.

Байгууллагын хндлмрийн хуваарь ндсэндээ хэвтээ байдлаар явагдах бгд харин босоо хндлмрийн хуваарийн дагуу удирдлагын твшний шатлал бий болж шийдвэр гаргалт, зохицуулалтын йл ажиллагаа явагддаг. рр хэлбэл тэр хрээнд удирдан зохицуулах йл ажиллагаа хэрэгждэг.

Хяналтын тогтолцоо нь зохион байгуулалтын нэн чухал хэлбэр бгд нэг удирдах албан тушаалтанд нэлээд олон хн захирагдаж байвал хяналтын ргн хрээтэй гэх ба ний р днд удирдлагын хндлн бтэц бий болдог.

Харин цн хн захирагдаж байвал олон твшний бтэцтэй гэж нэрлэгддэг байна.

Хяналт нь йл ажиллагаа зохих дрэм, заавар, журам, стандарт, тлвлтийн дагуу явагдаж байгаа эсэхийг тодорхойлох, **алдаа дутагдлыг илрлэх, тнээс урьдчилан сэргийлэх йл ажиллагаа** бгд энэ нь бх твшинг хамаарна.

4. Байгууллагын нц. Байгууллага йл ажиллагаандаа зайлшгй шаардлагатай материал тхий эд, санх, хрнг, мэдээллийн ба хний нцийг ашигладаг. Материалын нцийн тасралтгй болон найдвартай байдал нь тухайн байгууллагын тнш болох бэлтгэн нийллэгчдээс ихээхэн хамаардаг. Байгууллага йл ажиллагаагаа амжилттай явуулах, ргжлэхэд санхгийн нц чухал ач холбогдолтой. Санхгийн нц болох хрнгийг арилжааны банкнаас зээл хэлбэрээр, бонд, хувьцаа гаргах замаар гадаад эх свэрээс эсвэл рийн дотоод эх свэрээр брдлдэг. Байгууллагын амжилтанд нллдг олон хчин зйлсийн дотроос хний нц гол рэг гйцэтгэдэг. Хндлмрийн бирж, хндлмр зохицуулалтын алба, их дээд сургуулийн тгсгчид, ажиллах хч нийллэгч компани гэх мэтийн олон гадаад эх свэрээр ажилчдыг брдлнэ.

5. Техник, технологи нь байгууллагын дотоодод өөрчлөгдөж байгаа хэсгийн нэг хэсэг юм.

Технологи¹ гэдэг нь материал болон хөмрөгт хэсгийн дагуу өөрчлөлт хувирал оруулахад зайлшгүй шаардагддаг мэргэшсэн дадал, тоног төхөөрөмж, дэд бүтэц, багаж хэрэгслэл болон техникийн шаардлагатай хэмжээний мэдлэгийн хослол юм.

Нийгмийн өйл явцын нөлөөн дор оршиж байгаа ямар ч байгууллагын хувьд **гадаад орчны нөлөөллийн** тухай асуудал чухал байдаг. Гадаад орчны хэсгийн өйл нь нөлөөллийнхөө хувьд шууд болон дам байдлаар байгууллагад өйлчилж байдаг. Иймд нөлөөллийн эрчим, үр дагаварыг байгууллагын удирдлагууд тооцоолон, хуулийн хэрэгэнд зохицох болон өөрчлөн явуулах ёстой. Тэгвэл **байгууллагын гадаад орчин гэдэг нь системийн өйл ажиллагаанд нөлөөлж байгаа төрлийн гадна орших элементүүдийн олонлог юм.**

Байгууллага нь гадаад орчноос хамаарч байдаг нээлттэй систем бөгөөд гадаад орчноо таниж мэдэхгүйгээр өөрчлөлт шинэчлэлтийг амжилттай хэрэгжүүлж чадахгүй.

Байгууллагын гадаад орчны нөлөөллийг төрлийн төвшингээр нь: **микро орчин, макро орчин** гэж хоёр ангилж авч үздэг.

Микро орчны хэсгийн өйлд хэрэглэгч, нийлүүлэгч үрсэгчид, тэд ба зохицуулагч зэргийг хамруулдаг ба харин макро орчинд засгийн газар, соёлын хэсгийн өйл, технологи, эдийн засгийн хэсгийн өйл, хууль эрх зүйн орчин, олон улсын байдал зэрэг хэсгийн өйлүүдийг багтаан авч үздэг байна.

Байгууллагын өйл ажиллагаанд нөлөөлөх микро орчны гадаад хэсгийн өйлд дараах оролцогчдыг багтаан авч үздэг байна. Үүнд:

1. Зохицуулагч. Энэ нь байгууллагад шууд нөлөөлж байдаг гадаад хэсгийн өйл бөгөөд эдгээрт засгийн газрын тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллагууд: тухайлбал, Төрийн өмчийн хороо, Улсын Мэргэжлийн хяналтын Ерөнхий газар, Стандарт хэмжил зүйн төв, Эрүүл ахуй халдвар судлалын төв, татварын болон гаалийн байгууллага зэрэг байгууллагуудыг нэрлэж болно. Эдгээр байгууллагаас гаргаж байгаа аливаа шийдвэр нь бизнесийн байгууллагын өйл ажиллагаанд шууд нөлөөлж үзэгдэх тул гаргасан шийдвэрт зохицуулж өйл ажиллагаагаа явуулах шаардлагатай болдог.

2. Нийлүүлэгч мөн байгууллагын өйл ажиллагаанд шууд нөлөөлж үзэгдэх ба аливаа байгууллага нийлүүлэгчдээс төрлийн эд материал авч, бүтээгдэхүүн, өйлчилгээ болгож хувиргадаг. Чанартай бүтээгдэхүүн өйлдвэрлэж, өйлчилгээ үзүүлэхийн тулд тухайн байгууллагыг чанартай төрлийн эд материалаар хангаж байх найдвартай нийлүүлэгчтэй харилцаа тогтоох нь чухал.

¹ Технологи гэдэг нь нэг утгаараа аливаа зүйлийг хийж гүйцэтгэх талаар хуримтлуулсан туршлага юм.

3. **Хэрэглэгч** бол байгууллагын оршин тогтнох нөхцөл юм. Өөрөөр хэлбэл байгууллага өөрийн гэсэн хэрэглэгчдийн тодорхой зорилтод зах зээл дээр өйл ажиллагаагаа явуулдаг. Хэрэглэгчдийн зан төлөв байнга өөрчлөгдөж байдаг учраас хэрэглэгчдийнхээ хэрэгцээ шаардлагыг өргөлж судлаж, төндөө тохирсон өйл ажиллагаа явуулахыг шаарддаг. Аливаа байгууллагын нөц хязгаарлагдмал байдаг харин хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээ хязгааргүй хувьсах шинжтэй байдагт анхаарах нь чухал юм.

4. **Өрсөлдөгч.** Байгууллага зах зээл дээр олон тооны өрсөлдөгчидтэй зэрэгцэн өйл ажиллагаагаа явуулж байдаг бөгөөд зах зээлээ алдахгүй, өрсөлдөгчид тодорхой байр суурь олж авахын тулд зөв менежменттэй ажиллах нь илүү ач холбогдолтой. Байгууллага зах зээлд удаан оршин тогтнохын тулд өрсөлдөгчид байнга судалж тэдний сул талыг өрсөдийн давуу тал болгон ашиглах нь чухал.

Харин байгууллагын макро орчны гадаад хүчин зүйлд дараах нөхцөл байдлуудыг багтаан авч үздэг байна. Өнд:

1. **Засгийн газар буюу улс төр.** Аливаа улс орны засгийн газар улс орны нийт эдийн засгийн өсөлтийг хангах, нийгмийн хөгжүүлэхэд бизнесийн бөхийл байгууллагын өйл ажиллагааны өсөлт, амжилтыг шийдвэрлэж байдаг. Тийм учраас байгууллагын өйл ажиллагааг эдийн засаг - нийгмийн хөгжилтэй уялдуулахад тус улсын парламент, засгийн газар онцгой анхаарч, бодлогоор, хуулиар дамжуулан хэрэгжүүлдэг. Эдгээр хуулиуд нь бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх, нийгэм ба бизнесийн өрдөнтэй хамтын ажиллагааг хангах нөхцлийг бий болгоход чиглэгдэнэ. Харин засгийн газраас авч байгаа хязгаарлах арга хэмжээ нь бизнесийн тодорхой өйл ажиллагааны хууль бус өйлдлийг таслан зогсооход нөлөөлдөг байна.

2. **Олон улсын байдал.** Ихэнх байгууллагын гадаад орчин улс дотроо байдаг. Гэвч глобалчлагдаж байгаа нөөцөөд дэлхийд өндэстэн дамнасан корпорациуд ихэсч байна. Эдгээр корпорациуд улс болгонд өөр өөр стратегийг баримтлан ажилладаг. Бизнесийн байгууллага оновчтой стратегийг сонгож өр бөтөөлтэй ажиллахын тулд тухайн орны бизнесийн орчинг сайтар судлах хэрэгтэй. Тухайлбал өйл ажиллагаа явуулж буй улс орон өөрийнхээ хууль эрх зүйн орчин, эдийн засаг, улс төрийн байдал зэрэгт сайтар судалгаа хийж, нийгэм соёлын амьдралд нь зохицуулах шаардлагатай болдог ба ийм цагт өр бөтөөлтэй ажиллах боломжтой юм.

3. **Эдийн засгийн байдал.** Дам нөлөөллийн нэг гол зүйл бөгөөд өнд: өнийн өсөлтийн төвшин, ажилгүйдлийн төвшин, вальютын ханш, зээлийн хүү, улсын төсөв ба худалдааны алдагдал гэх мэт хүчин зүйлүүд байгууллагын өйл ажиллагаанд хүчтэй нөлөө өзүүлдэг. Аливаа байгууллагын удирдлага нийт өйлдвэрлэлд нөлөөлж байгаа эдийн засгийнхаа байдалд дүгнэлт, судалгаа.

шинжилгээ хийлгэжгээр амжилттай Үйл ажиллагаа явуулах боломжтой. Тийм учраас аливаа Үйл ажиллагааг явуулахын Үмн тухайн орны болон олон улсын эдийн засгийн байдлыг дотоод орчинтой харилцан уялдаатайгаар судлах шаардлага зүй ёсоор гардаг байна.

4. *Технологи* нь нэг талаас байгууллагын дотоод орчныг тодорхойлж байдаг бол нөгж талаас нь бас байгууллагын гадаад, дам нллийн орчныг тодорхойлогч хчин зйл болдог. Технологийн хгжлийг дагаад шинэ орчин, шинэ бтээгдэхүн, шинэ чадвар хгжлэх боломж брддэг учраас аливаа байгууллага шийдвэр гаргаж, бодлого боловсруулахдаа технологийн хчин зйлийг зайлшгүй харгалзан зэх хэрэгтэй.

5. *Нийгэм ба соёлын хчин зйл.* Байгууллагын Үйл ажиллагаанд нийгэм соёлын хчин зйл байнга нллдг учраас энэхж хчин зйлд дасан зохицох хэрэгтэй. Ер нь соёл гэж аливаа тулгамдсан бэрхшээлийг давж, зорилтоо шийдвэрлэхэд боловсрол, шинжлэх ухаан, урлаг, спорт, оюун санаа, амьдралын бхий л ололт амжилтыг ашиглах чадвар юм.

Энэ бхнээс дгнэхэд аливаа байгууллагын оршин тогтнохын Үндэс нь Үүрийн гадаад орчин, нхцл байдалдаа дн шинжилгээ хийх, Үйл ажиллагаагаа орчны Үүрчллттэй уялдуулах, зв бодлого хэрэгжлэх явдал бгд энэ нь түүний амжилт олох, урт удаан хугацаанд оршин тогтнох чадварын илэрхийлэл юм.

ХСИС-ийн Удирдлагын сургуулийн

821 дгээр дамжааны сонсогч,

цагдаагийн дэд хурандаа С.Баасанжав

ТҮРИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫГ ХЭРЭГЖҮЛЭХЭД АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Монгол Улсын түрийн бодлого түүний зорилтыг хэрэгжлэгч түрийн албаны гол зорилго нь улс орны тусгаар тогтнол ард түмний эрх ашигт үйлчлэх явдал юм. Энэхж зорилгоо амжилттай хэрэгжлэхийн тулд түрийн алба мэргэшсэн, Үндр ур чадвартай алба хаагчтай байхын зэрэгцээ *нээлттэй ил тод байж* улс орныхоо тусгаар тогтнол, аюулгүй байдлыг ханган биеллэх учиртай¹.

Түрийн байгууллагын Үйл ажиллагааны ил тод байдлыг тодорхойлох, түүнд звлмж гх судалгаа манай улсад Үргүн хрээтэй биш ч гэлээ хийгдэж байсан боловч түүнд “цахим засаглал”-ын гүйцэтгэх Үүрэг, Үр нллийг дээшллэхтэй холбоотой дагнасан судалгаа хийгдээгүй байна.

¹ *Х.Наранбат.* “Түрийн байгууллагын ил тод, нээлттэй байдлыг хангах арга зам” сэдэвт магистрын ажил. - УБ., 2010. 56 дах тал.

Төрийн албаны нээлттэй ил тод байх тухай ойлголтыг эрх зүйн зохицуулалтын талаас нь авч үзвэл:

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Төр, төмний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй¹”, Монгол Улсын Засгийн газраас 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “...Төр засгийг төмн олондоо тунгалаг, нээлттэй болгож, хариуцлага, хяналтыг төрийн үйл ажиллагааны Үндсэн зарчим болгон мөрдүүлж, хүнд сурталгүй, авлигаас ангид төрийн үйлчилгээг бий болгож, улмаар төрийн албыг нийтийн алба, төрийн үйлчилгээг нийтийн үйлчилгээ болгон Үндсээр нь өөрчилж, хууль дээдлэн, хүн бүр эрх тэгш, эх орондоо, аймаг, хотдоо сайхан амьдрах нийгмийг цогцлоох²...” хэмээн тус тус заасан байна.

Төмнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор төр засгийг иргэдэд нээлттэй, тунгалаг болгох цогц арга хэмжээ авч “Цахим засаглал” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилтыг дэвшүүлэн ажиллаж байна.

Төрийн байгууллагууд болон ард төмний хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжихэд мэдээлэл харилцааны технологийг төлхөө ашиглахын ач холбогдлыг олон улсын туршлага нэгэнт нотлон харуулаад байна.

Тиймээс төрийн захиргааны төв байгууллага болох яамд, мөн хууль зүйн яамны харъяа агентлагуудын цахим вэб сайтуудыг судалгааны объектоо болгон сонгож цахим засаглалыг хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа болон төмний өр нөхцөл дээшлүүлэх арга замыг тодорхойлохыг оролдлоо.

Төрийн үйл ажиллагааны Үндсэн зарчим нь ардчилсан, шударга ёсны зарчим³ бүртгүүд төмнийг хэрэгжүүлэх чиглэл нь төмний ил тод⁴ байдал юм.

Төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагааны тухай Үнэн зөв мэдээллийг цаг хугацаанд нь олж авах боломж, нийгмийн амьдралын нээлттэй байдал, төмчлөн өг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, жагсаал, цуглаан хийх эрх, эрх чөлөөний бодит ба баталгаатай байдлыг ил тод байдал гэж ерөнхийд нь тодорхойлж болох юм. Ил тод байдал нь олон төмнийг нийгмийн амьдралд эзэн ёсоор оролцуулах арга, улс төрийн соёлын нэг хэсэг, тухайн орны соёл иргэншлийг илтгэн харуулдаг үзүүлэлт бүртгүүд энэ нь тухайн улсын ардчиллын агуулга, хэлбэр, хөгжлийн төвшинг илэрхийлдэг.

Ер нь ил тод байдлыг илтгэх үзүүлэлтүүдэд дараах хүчин зүйлүүдийг хамруулан ойлгодог байна. Үүнд:

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл. 1992. №1.

² Монгол Улсын Их хурлын 2012.09.18-ны Үдрийн 37 дугаар тогтоол. Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төрийн хөтөлбөр. Цахим эх сурвалж холбоос: <http://www.legalinfo.mn>

³ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг.

⁴ Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хууль. 2002.06.28-ны Үдөр Монгол Улсын Их хурлаар батлагдсан. Цахим эх сурвалж: <http://www.legalinfo.mn/law/details/487>

> мэдээллийн нээлттэй, ил тод байдал;
 > х¹ний н¹цийн бодлогын ил тод байдал;
 > т¹с¹в. санх¹гийн ил тод байдал;
 > Т¹свийн х¹р¹нг¹р бараа, ажил. Үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагааны ил тод байдал гэж ангилан авч үздэг байна¹.

Нэг. Мэдээллийн нээлттэй, ил тод байдлыг хангах. Үүнийг дараах н¹хц¹л байдлууд хангагдсан эсэх байдлаар тодорхойлдог байна.

- Тухайн байгууллага үйл ажиллагаандаа м¹рд¹ж буй хууль тогтоомж, бусад эрх зүйн актуудын холбогдох мэдээллийг иргэд, олон нийтэд х¹ртээмжтэй байлгадаг эсэх;

- Үйл ажиллагаагаа иргэд, олон нийтэд нээлттэй болгосон эсэх;
- Байгууллага үйл ажиллагаандаа иргэд, бусад байгууллагын хяналт тавих боломжийг б¹рд¹лсэн эсэх зэргийг багтаан авч үздэг байна.

Хоёр. Х¹ний н¹цийн бодлогын ил тод байдлыг хангахад дараах үз¹лэлт¹дийг харгалзан авч үздэг байна.

- Х¹ний н¹цийн бодлого боловсруулах, т¹ний хэрэгжилтийг хянаж, үнэлэх механизм бий болгосон эсэх;

- Алба хаагчдыг сургах, албан тушаал дэвших шалгуур үз¹лэлт тодорхой, үүндээ тохирсон Үр д¹нтэй арга хэмжээг хэрэгж¹лсэн эсэх;

- Шинээр алба хаагч томилох, сонгох үйл явц нь шударга, ил тод байгаа эсэх зэрэг байдлаар тухайн байгууллагын х¹ний н¹цийн бодлогын ил тод байдал тодорхойлогддог байна.

Гурав. Т¹с¹в, санх¹гийн ил тод байдлыг хангахад дараах үз¹лэлт¹дийг авч үзнэ. Үүнд:

- Байгууллагын т¹с¹в, санх¹гийн харилцаанд холбогдох байгууллагуудын оролцоо тодорхой, ил тод байгаа эсэх;

- Т¹свийн т¹слийн талаарх мэдээллийг олон нийтэд танилцуулж, -тэдгээрийг т¹свийн т¹слтэй танилцах боломжоор хангасан эсэх;

- Т¹свийг цахим хуудсаар болон бусад хэлбэрээр олон нийтэд мэдээлж, мэдээллийг иргэд, байгууллага ч¹л¹тэй авах н¹хц¹л¹р хангасан эсэх; (шилэн дансны мэдээлэл нэвтр¹лж нийтэд х¹ртээмжтэй хэлбэрээр зохион байгуулсан байх)

- Т¹свийн г¹йцэтгэлийн үйл явц, т¹ний тайланг олон нийтэд мэдээлдэг эсэх зэрэг байдлаар хангагдсан байх ёстой.

Дөрөв. Т¹свийн х¹р¹нг¹р бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагааны ил тод байдлыг илтгэх үз¹лэлт¹д нь т¹свийн х¹р¹нг¹р бараа, үйлчилгээ худалдан авах үйл явц нь ил тод, Үрс¹лд¹х тэгш боломжтой. Үр

¹ Х.Наранбат. М¹н тэнд. 88 дах тал.